

כופרים וכפירה בספרות חז"ל פרופ' מיכל בר-אשר סיגל

שיעור 1: כפירה: סיפורי מינים בתלמוד הבבלי

תלמוד בבלי, ברכות דף ז ע"א (מתורגם מארמית)

אותו המין היה שכנו של ר' יהושע בן לוי והיה מצער אותו הרבה בפסוקים. יום אחד לקח [ר' יהושע בן לוי] תרנגול וקשר אותו בין כרעי המיטה והסתכל בו. חשב: כאשר תגיע אותה השעה אקלל אותו. כאשר באה אותה השעה ישן. אמר: מכך עולה שאין זו דרך ארץ לעשות כך שכתוב "ורחמיו על כל מעשיו" וכתוב "וגם ענוש לצדיק לא טוב".

שיעור 2: מין, שוטה, ושאר עלבונות

תוספתא חולין ב, כא

בשר שנמצא ביד גוי מותר בהנאה. ביד המין אסור בהנאה. היוצא מבית ע"ז הרי זה בשר זבחי מתים. מפני שאמרו. שחיטת המין ע"ז ופיתם פת כותי ויינם יין נסך ופירותיהם טבלים וספריהם ספרי קוסמין ובניהם ממזרין.
אין מוכרין להם ואין לוקחין מהן ואין נושאים מהן ואין נותנין להן ואין מלמדין את בניהן אומנות. ואין מתרפאין מהן לא רפוי ממון ולא רפוי נפשות.

מתי 23

אוי לכם, הפרושים והסופרים, צבועים אתם! לא די שאינכם נכנסים בעצמכם למלכות השמים, אתם גם מונעים מאחרים להיכנס! אתם מעמידים פני צדיקים ומתפללים באריכות באמצע הרחוב, וכל זאת בזמן שאתם מגרשים אלמנות מבתיהן. צבועים שכמוכם! כן, אוי לכם, צבועים! אתם נוסעים למרחקים כדי לגייר אדם אחד, ולאחר שהתגייר אתם הופכים אותו לבן-גיהנום עוד יותר מכם! אוי לכם, מנהיגים עיוורים! הכלל שלכם הוא: 'אם נשבעת במקדש ה' מותר לך להפר את שבועתך, אולם אם נשבעת בזהב של בית-המקדש אסור לך להפר את שבועתך'. עיוורים טיפשים! מה חשוב יותר, הזהב או המקדש שמקדש את הזהב? כמו כן אתם אומרים: 'שבועה במזבח אינה מחייבת ומותר להפר אותה, אך שבועה בקורבן שעל המזבח – מחייבת'. עיוורים! מה גדול וחשוב יותר, הקורבן שעל המזבח או המזבח עצמו המקדש את הקורבן? הרי אם אתם נשבעים 'במזבח', אתם נשבעים למעשה בו ובכל אשר עליו. כאשר אתם נשבעים 'במקדש', אתם נשבעים למעשה בו ובאלוהים השוכן בו. ואם אתם נשבעים 'בשמים', אתם נשבעים בכסא אלוהים ובאלוהים עצמו.

מתי 5

הלא שמעתם כי נאמר לראשנים לא תרצח ואשר ירצח חייב הוא לבית דין: ואני אמר לכם כל אשר יקצף על אחיו חנם חייב הוא לבית דין ואשר יאמר אל אחיו רקא Πακά חייב הוא לסנהדרין ואשר נבל Μωρέ יקרא לו הוא מחיב אש גיהנם. לכן אם תקריב קרבנך אל המזבח וזכרת כי יש לאחיך דבר ריב עמך. הנח שם את קרבנך לפני המזבח ולך כפר את פני אחיך ואחרי כן בוא הקרב את-קרבנך.

שיעור 3: חולין פז ע"א

תלמוד בבלי, חולין פז ע"א

אמר לו אותו המין לרבי: מי שיצר הרים לא ברא רוח. מי שכרא רוח לא יצר הרים. שנאמר: "יוצר) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח". א"ל: שוטה שבעולם. קרא עד סוף הפסוק: "יי צבאות שמו". אמר לו: שוטה קראת לי? תן לי שלושה ימים ואני מחזיר לך תשובה. קבע לו זמן כעבור שלושה ימים. ישב רבי שלושה ימים בתענית. כשבא לשבור את צומו, אמרו לו: המין עומד בשער. אמר: "ויתנו בברותי רוש ולצמאי ישקו' חומץ". אמר לו: ר'. מבשר טובות אני לך. אויבך לא מצא תשובה ועלה לגג ונפל ומת. אמר לו: רצונך שתסעוד אצלי. אמר לו. הן. לאחר שאכלו ושתו אמר לו. רצונך. כוס של ברכה אתה שותה או ארבעים זהובים אתה נוטל בשכרך. אמר לו. כוס של ברכה אני שותה. יצתה בת קול ואמרה. כוס של ברכה שוה ארבעים זהובים...

עמוס ג, 14

כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מֶה שֶׁחָו עָשָׂה שַׁחַר עִיפָה וְדָרָךְ עַל בְּמַתִּי אֶרֶץ יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁמוֹ

תרגום השבעים לפסוק

διότι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζω πνεῦμα καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν χριστὸν αὐτοῦ, ποιῶν ὄρθρον καὶ ὁμίχλην καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψη τῆς γῆς κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῶ

תרגום המילה היחידאית "מה שיחו" ל τὸν χριστὸν – משיחו

מתי 27: 62-66

וַיְהִי מִמָּחֳרַת עָרֵב הַשֶּׁבֶת וַיִּקְהָלוּ רֵאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וְהַפְּרוּשִׁים אֶל־פִּילָטוֹס. וַיֹּאמְרוּ אֲדֹנָינוּ זְכַרְנוּ כִּי אָמַר הַמַּסִּית הֵהוּא בְּעוֹדְנוּ חַי מְקַצֵּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים קוֹם אָקוּם. לְכֵן צוּה נָא וַיִּסְכֵּר פִּי הַקְּבֹר עַד הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁן יָבֹאוּ תַלְמִידָיו בְּלַיְלָה וּגְנָבְהוּ וַאֲמָרוּ אֶל הָעַם הִנֵּה קָם מִן הַמַּתִּים וְהִיתָה הַתְּרַמִּית הָאֲחֻרֹנָה רְעָה מִן הָרֵאשׁוֹנָה. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם פִּילָטוֹס הִנֵּה לָכֶם אֲנָשִׁי מְשֻׁמֵּר לָכֹּן סִכְרוּהוּ כְּאֲשֶׁר יִדְעֵתֶם. וַיִּלְכוּ וַיִּסְכְּרוּ אֶת פִּי הַקְּבֹר וַיַּחְתְּמוּ אֶת הָאֲבֶן וַיַּעֲמִידוּ עָלָיו אֶת הַמְּשֻׁמֵּר.

ישעיהו נב, 7

מֶה נֶאֱוֹו עַל הַהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מְשֻׁמֵּעַ שְׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מְשֻׁמֵּעַ יְשׁוּעָה אָמַר לְצִיּוֹן מְלֶךְ אֱלֹהֶיךָ:

תהלים סט, 22

וַיִּתְּנוּ בְּבֵרוֹתַי רֵאשׁ וְלְצִמְאֵי יִשְׁקוּנִי חֹמֶץ

יוחנן 19: 28-30

וַיְהִי מֵאַחֲרַי כֵּן כָּאֲשֶׁר יָדַע יִשׁוּעַ כִּי כָבֵד נַעֲשֶׂה הַכֹּל לְמַעַן יִמְלֵא הַכֶּתוּב כִּלּוֹ אֲמַר צִמְמֵאתִי. וְשֵׁם כְּלִי מְלֵא חֲמִץ וַיִּטְבְּלוּ סִפּוּג בַּחֲמִץ וַיְשִׂימוּ עַל אֲזוּב וַיִּקְרִיבוּ אֶל־פִּיּוֹ. וַיִּקַּח יִשׁוּעַ אֶת הַחֲמִץ וַיֹּאמֶר כֹּלָּה וַיִּט אֶת־רֵאשׁוֹ וַתֵּצֵא רוּחוֹ.

מתי 24: 33-34

כֵּן גַם אַתֶּם בְּרֵאוּתְכֶם אֶת כָּל אֱלֹהֵי דְעוּ כִּי קָרוֹב הוּא בִּפְתַח. אַמֵּן אֲמַר אֲנִי לָכֶם כִּי לֹא יַעֲבֹר הַדּוֹר הַזֶּה עַד אֲשֶׁר יִהְיוּ כָל אֱלֹהֵי.

חזון יוחנן 3: 20-21

הַנְּנִי עֹמֵד בַּפֶּתַח וְדַפֵּק וְהִיָּה כִּי יִשְׁמַע אִישׁ לְקוֹלִי וּפֶתַח הַפֶּתַח אָבוּא אֵלָיו וְסַעַדְתִּי עִמּוֹ וְהוּא עִמִּי. הַמְנַצֵּחַ אֶתְנַנּוּ לְשִׁבְתִּי אֵתִי עַל כִּסְאֵי כָאֲשֶׁר נִצַּחְתִּי גַם אֲנִכִּי וְאֲשַׁב אֶת אָבִי עַל כִּסְאוֹ.

שיעור 4: יבמות קב ע"ב

תלמוד בבלי, יבמות קב ע"ב

אמר ליה ההוא מינא לרבן גמליאל: עמא דחליץ ליה מאריה. דכתב "כצאנאם ובבקרם ילכו לבקש את יי ולא ימצאו חליץ מהם" (הושע ה, 6). אמר ליה: שוטה. מי כתיב "חלצו לו?" "חליץ מהם" כתיב. דאילו יבמה דחלצו לה אחין מדי מששא אית ביה?

עברית: אותו המין אמר לרבן גמליאל: אתם העם שאדונו ביצע לו חליצה, כמו שכתוב: "כצאנאם ובבקרם ילכו לבקש את יי ולא ימצאו חליץ מהם" (הושע ה, ו). אמר לו: שוטה. האם כתוב "חלצו לו?" כתוב: "חליץ מהם"! שהרי במקרה של יבמה שהאחים חלצו לה, האם הפעולה הזו תקפה?

דברים כה, 6-5

כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשֶּׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יִבְמָה יָבֵא עֲלֶיהָ וּלְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּבְמָהּ. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל.

דברים כה, 7-10

וְאִם לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת יְבָמְתוֹ וְעָלְתָה יְבָמְתוֹ הַשְּׂעֵרָה אֶל הַזִּקְנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יִבְמִי לְהַקִּים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יִבְמִי וְקָרָאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדָבְרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא תִפְצְתִי לְקַחְתָּהּ. וּנְגַשָּׁה יְבָמְתוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזִּקְנִים וְחִלְצָהּ בְּעָלּוֹ מֵעַל רִגְלוֹ וַיִּרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כִּכָּה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו. וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֵלּוּץ הַנָּעֹל.

הורדת נעליים בספרות הנוצרית האלגורית:

הירונימוס (342 - 420)

כעת, תפוס את המשמעות המיסטית של כתבי הקודש. כל עוד אנו צועדים במדבר, הכרחי שננעל סנדלים כדי לכסות ולהגן על רגלינו, אבל כשנכנס לארץ ההבטחה, נשמע עם ישוע [יהושע], בנו של נוה [נון]: "של נעליך מעל רגלייך כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא". אם כן, כאשר ניכנס למלכות השמים, לא נזדקק לסנדלים או להגנה מפני העולם הזה, אבל - כדי לתת לך מחשבה חדשה - נלך בעקבות הכבש שנטבח עבורנו.

חליצה בספרות הנוצרית:

גרגוריוס הראשון (מאה שישית)

היה מנהג בקרב הקדמונים, שאם מישהו לא היה מוכן לקחת את האשה שהוא צריך לקחת, מי שהיה צריך לבוא אליה כחתן בזכות קשר [המשפחה], יחלוץ את הסנדל שלו. כיצד הופיע המשיח בקרב גברים ונשים אם לא כחתן הכנסייה הקדושה שלו? יוחנן אמר עליו ש"מי שיש לו את הכלה הוא החתן". מכיוון שאנשים ראו את יוחנן כמשיח, עובדה שהוא הכחיש, הוא צדק כשהצהיר על שאינו ראוי לחלוץ את רצועת הסנדל של ישו. זה כאילו הוא אומר: "איני יכול לחשוף את צעדיו של הגואל, כי אני לא גוזל לעצמי שלא בצדק את שם החתן".

כרומטיוס (מאה חמישית)

כעת עלינו להתמקד במה הכוונה בסנדלים הללו מנקודת המבט הרוחנית. אנו יודעים שמשה אמר מזמן: "של נעליך מרגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא". קראנו שגם יהושע בן נון אמר: "של נעליך מעל רגלייך כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא". אבל באשר למה הם מצווים על ידי האל להסיר את סנדליהם, עלינו להבין שזה אב טיפוס של אמת עתידיית. על פי ההלכה, אם אדם אינו מוכן לקבל את אשת אחיו לאחר מות אחיו, עליו לחלוץ את נעליו, כדי שאחר יוכל להתחתן איתה על פי דין. באשר לציווי המוגדר מראש בחוק, ואנו מוצאים אותה מתגשמת במשיח, שהוא החתן האמיתי של הכנסייה. לכן, כי לא יכלו משה המחוקק ולא יהושע מנהיג העם להיות חתן הכנסייה, לא בכדי נאמר להם שעליהם להסיר את הסנדלים מרגליהם, כי החתן העתידי האמיתי של הכנסייה, ישו, היה צפוי להגיע. יוחנן אומר לגביו: "מי שיש לו את הכלה הוא החתן". לסחוב או לחלוץ את סנדליו, ג'ון הצהיר שהוא לא ראו. האל עצמו באמצעות דוד גילה שסנדלים אלה מסמלים את הבשורה כשהוא אומר: "על אדום אשליך נעלי"; באמצעות השליחים שלו הוא יפיץ את הבשורה.

רות ה, 1-8

ובעז עֲלֵה הַשָּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהָיָה הַגָּאֵל עִבְרָא אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּעֵז וַיֹּאמֶר סוּרָה שְׂבֵה פֹה פְּלָנִי אֶלְמָנִי וַיִּסֵּר וַיֵּשֶׁב. וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזְקָנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ פֹה וַיֵּשְׁבוּ. וַיֹּאמֶר לְגָאֵל חֲלַקְתָּ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאַחֵינוּ לְאֵלֵימָלְךָ מִכָּרָה נַעֲמִי הַשְּׂבָה מִשָּׂדֶה מוֹאָב. וְאֵנִי אִמְרָתִי אֶגְלֶה אֲזַנֶּה לְאִמֶּךָ קָנָה נָגֵד הַיֹּשְׁבִים וְנָגֵד זְקָנֵי עַמִּי אִם תִּגָּאֵל גָּאֵל וְאִם לֹא יִגָּאֵל הַגִּידָה לִּי וְאִדַּע (וְאִדְעָה) כִּי אֵין זוּלְתָךְ לְגָאוֹל וְאֵנִי אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶגָּאֵל. וַיֹּאמֶר בְּעֵז בְּיוֹם קְנוֹתָךְ הַשָּׂדֶה מִיַּד נַעֲמִי וּמֵאֵת רוּת הַמוֹאָבִיָּה אֲשֶׁת הַמֵּת, קְנִיתִי (קְנִיתִי) לְהַקִּים שָׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ. וַיֹּאמֶר הַגָּאֵל לֹא אוּכַל לְגָאוֹל (לְגָאֵל) לִּי פֶן אֲשַׁחֲיֵת אֶת נַחֲלָתִי גָאֵל לְךָ אֲתָה אֶת גְּאֻלְתִּי כִּי לֹא אוּכַל לְגָאֵל. וְזֹאת לְפָנַי בְּיִשְׂרָאֵל עַל הַגָּאֵלָה וְעַל הַתְּמוּרָה לְקִיָּם כָּל דְּבַר שְׁלֹף אִישׁ נַעֲלוֹ וְנָתַן לְרַעְהוּ וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר הַגָּאֵל לְבַעֲז קָנָה לְךָ וַיִּשְׁלַף נַעֲלוֹ.

תלמוד בבלי, יבמות קב ע"ב

אמר ליה ההוא מינא לרבנן גמליאל: עמא דחלץ ליה מאריה. דכתב "כצאנאם ובבקרם ילכו לבקש את יי ולא ימצאו חלץ מהם" (הושע ה, 6). אמר ליה: שוטה. מי כתיב "חלצו לו?" "חלץ מהם" כתיב. דאילו יבמה דחלצו לה אחין מדי מששא אית ביה?

עברית: אותו המין אמר לרבנן גמליאל: אתם העם שאדונו ביצע לו חליצה, כמו שכתוב: "כצאנאם ובבקרם ילכו לבקש את יי ולא ימצאו חלץ מהם" (הושע ה, 6). אמר לו: שוטה. האם כתוב "חלצו לו?" כתוב: "חלץ מהם!" שהרי במקרה של יבמה שהאחים חלצו לה, האם הפעולה הזו תקפה?

שיעור 5: עירובין קא ע"א

תלמוד בבלי, עירובין קא ע"א

אמ' ליה ההוא מינא לר' יהושע בר' חנניה. חידקא. דכת' בהו "טובם כחדק" (מיכה ז, 4). אמ' ליה. שטיא. שפיל לסיפיה דקרא "וישר ממסוכה". אלא מאי "טובם כחדק". כשם שחדקין הללו מגינין על פירצה שבפרדס כך טובים שבנו מגינין עלינו. דב' אח'. "טובם כחדק". שמהדקין את אומות העולם בגיהנם. שנ' "קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסותייך אשים נחשת והדיקות עמים רבים והחרמתי לייי בצעם וחילם לאדון כל הארץ" (מיכה ה, 13).

עברית: דבר אחר. "טובם כחדק". שמהדקין את אומות העולם בגיהנם. שנאמר "קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסותייך אשים נחשת והדיקות עמים רבים והחרמתי לייי בצעם וחילם לאדון כל הארץ" (מיכה ה, 13).

מיכה ז, 4

טוֹבָם כְּחֶדֶק יֵשֶׁר מִמְּסוּכָה יוֹם מִצְפִּיךָ פִּקְדֹתֶךָ בָּאָה עֲתָה תִהְיֶה מְבוֹכָתָם.

נוסח המסורה

The best of them is like a brier; the most upright [is worse] than a thorn hedge. The day God visits you has come; the day your watchman sound the alarm. Now is the time of your confusion.

ὡς σῆς ἐκτρώγων καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς. οὐαὶ οὐαὶ, αἱ ἐκδικήσεις σου ἤκασιν, νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν

תרגום השבעים

Like a moth larva devouring and crawling upon a weaver's rod on the day of your keeping watch. Woe! Woe! Your punishment has come; now is the time of their lamentations. Comment end

מתי 6

אל תאצרו לכם אוצרות עלי אדמות, במקום שהעש והחלודה משחיתים והגנבים חופרים וגונבים. אצרו לכם אוצרות בשמים, במקום אשר עש וחלודה לא ישחיתו וגנבים לא יחפרו ולא יגנבו; כי במקום שאוצרך נמצא, שם יהיה גם לבבך.

לוקס 12

אל תירא עדר קטן, כי לרצון היה מלפני אביכם לתת לכם את המלכות. מכרו את נכסיכם ותנו לצדקה. עשו לכם ארנקים שאינם מתבלים, אוצר לא מתכלה בשמים - במקום שאין גנב מתקרב לשם ואין העש משחית; כי במקום שמנח אוצרכם, שם יהיה גם לבבכם.

תוספתא פאה ה, ח

[המלך מונבז] אמ' להם. אבותי גזזו אוצרו' למטה ואני גזזתי למעלה. שנ' "אמת מארץ תצמח". אבותי גזזו אוצרות מקום שהיד שולטת בו. ואני גזזתי מקום שאין היד שולטת בו. שנ'. "צדק ומשפט מכון כסאך" וגו'. אבותי גזזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גזזתי אוצרות שעושין פירות שנ' "אמרו צדיק כי טוב" וגו'. אבותי גזזו אוצרות ממון ואני גזזתי אוצרות של נפשות שנ' "פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפש" וגו'. אבותי גזזו אוצרות לאחרים ואני גזזתי לעצמי. שנ' "ולך תהיה צדקה" וגו'. אבותי גזזו אוצרות בעולם הזה ואני גזזתי לעצמי לעולם הבא. שנ' "והלך לפניך צדקך".

תלמוד בבלי, ברכות לג ע"ב

והאמר ר' יוחנן אין לו להקב"ה בבית גזזיו אלא יראת שמים שנ' יראת יי היא אוצרו

תלמוד בבלי, עירובין קא ע"א (מתורגם מארמית)

אמר לו אותו המין לר' יהושע בר' חנניה: "חידקא" [=סוג של קוץ] שהרי כתוב עליכם "טובם כחדק" (מיכה ז, 4). אמר לו: שוטה. קרא עד סוף הפסוק "וישר ממסוכה". אלא מה פירוש "טובם כחדק"? כשם שהחדקין הללו מגינין על פירצה שבפרדס כך טובים שבנו מגינין עלינו. דבר אחר. "טובם כחדק". שמהדקין את אומות העולם בגיהנם. שנאמר "קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסותייך אשים נחשת והדיקות עמים רבים והחרמתי לייבי בצעם וחילם לאדון כל הארץ" (מיכה ה, 13).